

Fagforeningen

Af GUSTAV THOMSEN

Fra daglejer til specialarbejder

Fortællingen om arbejdsbevægelsen må berette om arbejdernes altid nærværende problemer: Beskæftigelsesmuligheder, økonomisk udbytte af arbejdsindsatsen, og hvordan man klarer livets økonomiske krav under arbejdsløshed.

Vilkårene har skiftet gennem tiderne, men problemerne er endnu uløste.

Arbejderbevægelsen - arbejdernes fælles kamp for en forbedring af eksistensvilkårene - nåede sent til Thyholm. Årsagen må være mangel på industri og større arbejdspladser.

Thyholmboernes første møde med en stor samlet arbejdsmandsindsats var ved anlægget af jernbanen, men disse folk »jernbanebørsterne« var et fremmedelement i den lokale befolkning. De efterlod sig ikke noget spor i organisationsmæssig sammenhæng, da de forlod egnen.

Forøvrigt stod fagforening og arbejdsløshedskasse kun ved den første spæde begyndelse på det tidspunkt. Dansk Arbejdsmandsforbund, DAF, blev grundlagt i 1896. Først da blev det et fag at være ufaglært.

At være daglejer

Daglejer! Den gamle betegnelse for en arbejder. Navnet røber lidt om ansættelsesforhold. Tryghed i ansættelsen var et ukendt begreb. Selv det at være fast daglejer på en gård betød ikke at have et fast arbejde, men at skulle være til rådighed, når der blev sendt bud. Ikke i arbejde, ingen dagløn. Ikke noget, der hed vejrligsdage eller opsigelsesfrister.

Daglejerne havde deres egen sociale rangstige, nederst i forhold til det øvrige samfund. Rangstigen var en tro kopi af bondesamfundets. Øverst stod

Bolig for en daglejer med biindtægter. Bemærk stråbikuberne forrest i billedet.

de små husmænd, de der havde lidt jord og lidt besætning, men ikke nok til at eksistere for, og følgelig måtte have »noget ved siden af«, som det hed. Efter dem kom de jordløse husmænd (parcelhusejerne) og allernederst indsidderne (de, der boede til leje). Muligheden for at komme i arbejde fulgte samme linie.

De selvstændige erhvervsdrivende, murere, tømrere, tækkemænd, skomagere, skræddere, vævere, drejere o.s.v. udgjorde en klasse for sig blandt de jordløse husmænd, og havde deres plads højere oppe på rangstigen. Samtidig var de landbrugets arbejdskraftreserve, især ved høsten. En lille, fast aftalt kontant løn, uanset om høsten var nem eller vanskelig, dertil kom så kosten og håbet om lidt til sulekarret, når efterårsslagtningsens tid var inde. Fristende når deres egne erhverv alligevel lå stille under høsten.

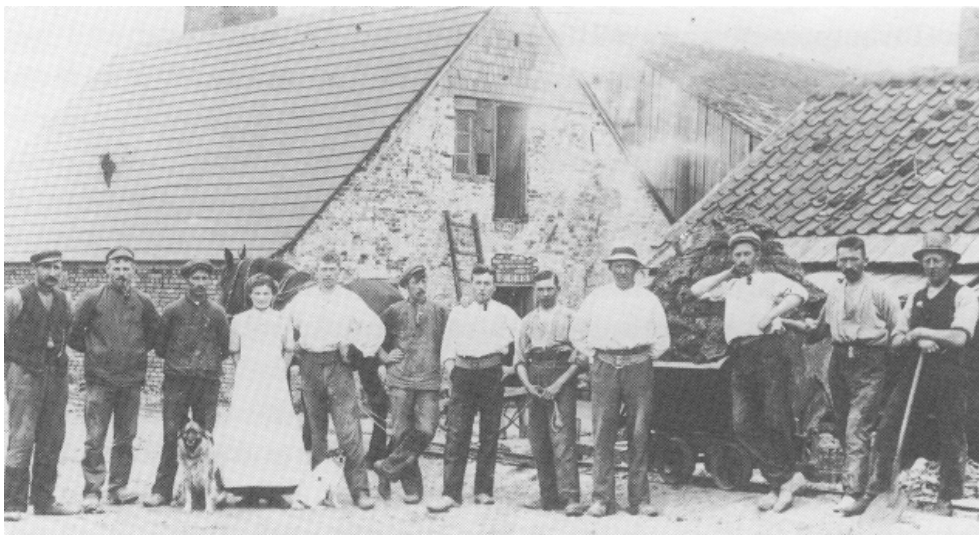
Husmanden med jordlodden lod sig også trykke i lønnen, afhængig som han var af lån af gårdejernes heste og redskaber for at dyrke sin egen jord på et tidspunkt, der passede bedre for gårdejerens velvilje end for jordens bekvemmelighedstilstand, en situation som er levende beskrevet i Jeppe Aakjærs novelle: »Frederik Tapbjergs plovgilde«.

Daglejeren uden bierhverv var hårdest trængt i systemet; for ham var daglønnen eneste indtægtskilde. Det var en klasse, der havde lært at tåle, tie og resignere. Hvem vovede at kræve mere, når en lille dagløn blev udleveret med ledsageordene: Husk på du får jo også en god kost. Hvem var han, den thyholmske arbejder, som dertil ytrede: »Det kan Ciliane (konen) og børnene da ikke leve af«.

Sæsonarbejde i landbruget var en væsentlig del af udbuddet. I ledighedsperioder fik fattiggårdens skygger en truende nærhed til sognenes yderste grænser.

Beskæftigelsesmuligheder

Opbygningen og udviklingen af stationsbyerne gav øget beskæftigelse. Odgaards teglværk og Bjørndal kalkværk nåede høje produktionstal, bl.a. ved en omfattende »eksport« til andre landsdele. Naturforekomsterne ler og kalk var grundlaget for denne produktion. Desuden var der sand, grus og sten, og Hvidbjerg Cementstøberi var leverandør af de nye moderne cementtagsten, der erstattede en stor del af de gamle stråtage på landet, og stationsbyernes først foretrukne tjærepaptage. Byggeaktiviteterne sled på vejene og krævede nyanlæg og vedligeholdelse. Kalkflint, ler og strandgrus (ral) var det brugte råmateriale, og kommunen gled mere og mere ind som arbejdsgiver.

Arbejdere på teglværket ved »Odgård« i Lyngs sogn kort efter århundredskiftet. Teglværkerne var et af de få beskæftigelsesmuligheder for alm. ufaglærte arbejdere i landsognet.

Slutningen af 20'erne og langt ind i 30'erne blev en katastrofe for beskæftigelsen. Landbrugskrisen satte ind, tjenestefolk var der rigelig af, lønnen faldt støt, og i 1933-34 var der voksne tjenestekarle, der måtte nøjes med kosten for at opnå at få en tjenestepads. Gårdejerne trak selv i arbejdstøjet for at spare en mand. Til daglejerne blev der lidt eller intet. Byggeriet gik helt i stå, reparationer indskrænkedes til det aller nødvendigste.

Ud at slå sten

Beskæftigelsesmæssigt var der kun et lyspunkt. Den tiltagende biltrafik i 20'erne havde ødelagt de gamle grusveje, overfladereparation med ler og grus blev slynget ud i rabatten, kommunen måtte i gang med en ny bundsætning og skærvebelægning. Amtets veje skulle også have skærvebelægning. Enorme mængder sten skulle forvandles til skærver; men kommunen satte sig på hele foretagendet og brugte skærveslåningen som nødhjælpsarbejde. Flere og flere arbejdere var ude af stand til at tjene nok om sommeren til at klare vinteren, og måtte gå den tunge gang til kommunen og bede om hjælp. Der kunne man så svare: »Ja, så må du jo ud at slå sten«. Arbejderen havde ikke penge til selv at købe sten og derefter vente med betaling til skærverne var solgt. Udviklingen blev, at skærveslagning blev

Det er såmænd Jens Vejmand - eller måske - en fagforeningspioner. Carl Thiesen, Hvidbjerg, ved Oddesund Singelsværk.

betragtet som mindreværdigt arbejde for dem, der ikke kunne klare sig. Efterhånden blev det store flokke arbejdere, der var samlet for at slå sten, og dermed var forudsætningen for en arbejderbevægelse og sammenslutning til stede: Utilfredshed med arbejdsvilkårene (de måtte have hjælpe-kassehjælp i tillæg for at eksistere) og mange samlet, der kunne drøfte det urimelige deri.

Fagforeningen stiftedes

Den mangeårige formand for arbejds mændene på Thyholm, Chr. Lousdal, erindrer fra fagforeningens start:

I 1932-33 var der hver vinter på grund af arbejdsløshed folk, der slog skærver i Floulev og på Draget ved Lyngs. De fik 5 kr. pr. kubikmeter, det var for nogle mere end en dags arbejde. Det var dog således, at de der var gift, fik en krone mere af hjælpe kassen (den var ikke kommunal, men selvstændig og havde bestyrelse og formand). Kunne de ikke klare sig for det, gik de over til fattighjælp, og så mistede de stemmeret og valgbarhed.

Fagforeningen blev startet den 1. februar 1932 af de, der slog skærver i Floulev. Det var kommunen, der bestemte lønnen. De, der startede den, var Kr. Thomsen (Lars Kr. Nielsen) Lyngs, som var den første formand, samt Peder Mortensen og Wilhelm Christoffersen. Chr. Lousdal blev så formand i 1938 om efteråret til efteråret 1978. Timelønnen var 75 øre dengang, men der var også mange der kun fik 50 øre. I 1938 fik fagforeningen overenskomst med kommunen og det medførte, at timelønnen steg til 1 kr. og 2 øre. I 1936 kom grundforbedringsloven, som gik ud på, at landmændene kunne få 50 % i tilskud til arbejdslønnen og 40% i tilskud til materiale til drænarbejde, hvis de brugte organiseret arbejdskraft. Denne lov gav en masse arbejde. Den eneste strejke han kunne huske var på kalkværket, men den fik ikke rigtig nogen virkning, da det kort efter blev opkøbt af de »Jyske Kalkværker« og lukket.

(Referat ved Anna Fomsgaard)

Aktion og reaktion

Stille og roligt gik man i gang.

Målene var store; men man lempede sig frem.

Den mest indlysende fordel var den tilknyttede arbejdsløshedsforsikring, en fordel som dog lå langt ude i fremtiden, mindst et års betalt medlemskab, dertil kom kravet om 39 ugers arbejde inden for medlemstiden, deraf 26 inden for de sidste 18 måneder, inden der kunne opnås arbejdsløshedsunderstøttelse.

Lønforbedring var næsten umulig at opnå, først og fremmest måtte underbudspolitikken stoppes, den havde grebet om sig i kriseårene. En mindsteløn blev fastsat og intet medlem måtte arbejde billigere. Mange turde ikke gå ind i medlemsskabet, som de frygtede ville resultere i endnu mindre arbejde. Den thyholmske dialekt blev beriget med nye ord: »Skruebrækker« - »Tarif« - »Solidarisk« - »8 timers dag«. Der var spænding i luften. Jeg mindes arbejdsmanden, der spagfærdigt begrundede sit lønkrav med, at han var fagforeningsmedlem, og fik den udbetalt med bemærkningen: »Så fik jeg oplevet at give hele 5 kr. i dagløn«. - Og kalkværksejeren der erklærede: »Aldrig!«, da han fik forevist en 5 kr. seddel, og fik at vide, at de var fremstillet for at det skulle passe med en dagløn. »Æ Fagforening«, den stedlige betegnelse for DAF, var i første omgang ikke medvirkende til at nedbryde klasseforskellen mellem »de etablerede« og arbejderstanden. Den var upopulær især i landbrugskredse; den skabte ikke nogen egentlig debat, men ved omtale meningsfæller imellem hørtes mange hårde ord om sådan

nogle »slå kryds karle«, der sagtens kunne spille høje i hatten og stille krav, når de kunne få betaling for ingenting at bestille. Nå, man havde jo ikke videre brug for dem, næsten kun til bemanding af de omkørende fællestærskværker, og der kunne der stadigvæk akkorderes om betaling ved ansættelsen.

Lønudbetaling

En dagløn har altid været forfalden ved arbejdets ophør, men ved arbejde af længere varighed var det mere i det uvisse med betalingen. Regler om ugentlig afregning manglede, det måtte der gøres noget ved. Den hidtidige praksis gik ud på, at arbejderne (ligesom tjenestefolkene) kunne hæve lidt af deres tilgodehavende, når de stod og absolut manglede penge, men det var ikke velset, og at hæve lige til indtjeningsgrænsen var skandaløst; der burde være en hæderlig opsparing ved arbejdsæsonens ophør. Løn hævet i »utide« blev kaldt forskud. Kun et fåtal havde frimodighed som arbejderen »København-John«, der frejdigt udtalte: »Alle taler om overskud. - Bare jeg kan få forskud«. Underforstået, så var han godt tilfreds.

Forøvrigt opnåede han at få virkeligt forskud - endda fra hjælpekasen. Det hændte i de tider, hvor hele den kommunale administration og sociale foranstaltninger kunne rummes i rådsmedlemmernes private skriveborde, og ekspeditionstiden var nårsomhelst og hvorsomhelst.

»København-John« fik foretræde for hjælpekasse-kassereren ude i roemarken og blev bevilget 5 kr. som han kunne få udbetalt hjemme i gården hos konen, hvor han på københavnerjargon forklarede, at der var bevilget ham »en lille tier« - og fik udbetalt en tikroneseddel. Konen lærte aldrig at se komikken i denne hændelse.

Fagforeningen under krigen

Beskæftigelsessituationen ændredes totalt under krigen. Arbejdskraft blev som alt andet en mangelvare. Skipper Sørensen's sten og grusgrav i Odde-sund fik pålagt størst mulige leverancer til tyskernes befæstningsværker.

Privat byggeri blev fremmet ved en tilskudsordning for at få opbrugt byggematerialerne, før tyskerne beslaglagde dem. Tørvemoser og brunkulslejer søgte folk langvejs fra. Varemangel, inflation og lønninger steg til hidtil ukendte størrelser. Arbejdsmandstariiffen var i 1943 steget til 1,62 kr. i timen. Der var adskillige historier i omløb om mere specielle arbejdsydelser,

hvor folk ved »tyskerarbejder« forlangte beløb svarende til den dobbelte dagløn, som de plejede at få, og så til deres overraskelse fik beløbet udbetalt som timeløn. Pengestrømmen rullede i stadig større omfang.

Arbejderne lærte at bo i baraklejligheder, på hoteller og pensionater, at blive transporteret langvejs på lastbiler med påmonterede »Folkekasser« til erstatning for bustransport, når de arbejdede på udkommando hos tyskerne. »Værnemagere«, »landssvigere«, hvor langt ned i rækkerne var disse betegnelser gældende? For arbejderne var arbejdet for tyskerne en slags frivillig tvang, forstået på den måde, at enhver, der meldte sig ved ledigheds-kontrollen, blev anvist arbejde ved de tyske befæstningsanlæg.

Arbejdsløshedsforsikringen var i realiteten sat ud af kraft, Nogle klarede frisag ved selv at skaffe sig andet arbejde, andre kunne eller ville ikke. Kommunen iværksatte nogle vejanlæg så ikke alt for mange skulle »tvinges« ud. På det private arbejdsmarked fandt arbejdere og arbejdsgivere hinanden i skøn samdrægtighed i den fælles passive modstand mod besættelsesmagten. Kævl og strid fra fagforeningens første år blev glemt, og fagforeningen kom i højere grad til at stå som et naturligt led i samfundsstrukturen. De første skridt til nedbrydning af sociale skel blev taget i disse krigsår.

Offentligt anlægsarbejde og tilskudsordninger

Jobskabelsesordninger og tilskudslove er ikke et nyt fænomen, der er opfundet nu i »fattigfirserne«, til bekæmpelse af massearbejdsløshed.

Offentligt iværksat og støttet arbejde har altid i perioder været nødvendigt for at stabilisere arbejdsmarkedet. Thyholms arbejdere og befolkningen i øvrigt har gennem tiderne nydt godt af det f.eks. ved DSB-grustogene, der i flere etaper har taget grus fra et 3 ha. stort område nordvest for Mads Fogeds hus på Lyngs drag; graven nåede et par meters dybde. De sidste grustog kørte lige efter 2. verdenskrig fra en grav på skellet mellem Helligsø og Lyngs Drag.

Beskæftigelsesmæssigt blev Oddesundbroen en skuffelse; dels medbragte entreprenørerne egne folk, og dels var tilstrømningen stor. Sivede der rygter ud om, at der var brug for 2-3 mand, kunne der i daggry være mødt op til 100 mand, der var kommet cyklende fra fjerne egne i Thisted og Ringkøbing amter. De eneste, der kunne regne med udbytte, var fiskerne, der roede med dem fra den »forkerte« side. Det var 30ernes beskæftigelsesarbejder.

Også Jegindø bys kloakering i 30'erne og Hvidbjerg bys kloakering i 50'erne er gennemført ved store tilskudsordninger. De fleste af Thyholm-området's veje er udbygget for midler fra vej millionerne (benzinafgiften). - Idrætspladserne er planlagt for statstilskud til langtidsledige. - Loven om billigere statslån anvendtes til landarbejderboliger.

Historien gentager sig efter oliekrisen i vinteren 1973-74, hvor arbejdsløsheden på ny antager store dimensioner. En lovgivning om tilskud til bygningsisolering og brændselsbesparende opvarmningsanlæg på betingelse af anvendelse af autoriseret arbejdskraft (betingelsen er rettet mod den nye beskæftigelsestrussel: Måneskinsarbejde).

Loven var en sikker succes, idet den appellerede til den menneskelige egenskab »om at hytte sit eget skind«.

Udvidelserne på fabrikkerne Isolar og Trocal vidner herom. Fagforeningen har for første gang i sin historie en virksomhed, hvis arbejderstab skrives med et trecifret tal, inden for sit lokalområde.

S.I.D. - biler og pendlere

»De glade 60-ere« med overbeskæftigelse. Daglejersystemet var hørt op. Fast arbejde tegnede billedet. Arbejdsmanden med det manuelle arbejde og hans redskaber fra Zincks og Lysbro fabrikker førte en hensygnende tilværelse. Mekaniseringen gik sin sejrige gang. De fleste arbejdere havde en fortid ved landbruget, havde tjent på gårdene i deres ungdom, og tilegnet sig mange færdigheder, der var anvendelige på de fleste områder inden for deres arbejdsfelt, og nu var der ikke brug for det mere. Landbrugsarbejde, den lille grå Ferguson med hydraulikken og dens følgesvende havde gjort arbejdsmandens indsats overflødig, kendskab til maskinernes brug beholdt landmanden for sig selv. Tærskværkselskaberne opløstes, og skrotprisen blev omsat i en fællesspisning eller lignende.

Byggeriet og vejvæsenet tog nye metoder i brug, bulldozere, gravmaskiner, asfalt pålægningsmaskiner, lastvogne med på- og aflæsningsgrej, lufthamre o.s.v.

Betjeningen af alt det nye passede ikke rigtig til arbejdsmandens forstrakte armmuskler og de krumme fingre, der altid ville finde en naturlig stilling, der passede til formen på skovl og grebskafter. Fra at være ufaglært, måtte han nu være tillært, tage på maskinpasningskursus.

DAF tog navneforandring til SID, Specialarbejderforbundet i Danmark.

»De glade 60-ere« medførte, at de thyholmske arbejdere udskiftede knallerten med en bil, ligesom den øvrige befolkning.

Industrien i nabokommunerne kaldte, og Thyholms arbejdere fulgte kaldet. I de ny erhvervede brugte biler blev de »pendlere« i stadig pendulfart mellem hjem og arbejdsplads. Regelmæssige som et urværk, passerer de i mange tilfælde Oddesundbroen i samme rækkefølge morgen og aften i dage, uger og måneder.

B&O var tidligt ude med snøren efter »indført« arbejdskraft. Så tidligt at DSB oprettede en særrute »radiobilen« til og fra fabrikken. Senere fulgte Centrum Vinduesfabrik og slagterierne blandt de mest arbejder søgende, men mange mindre virksomheder i syd og nord er med på lønoplysnings-sedlerne til Thyholm kommune.

Bilerne har reddet Thyholm kommune fra at blive et ø-samfund uden erhvervsmuligheder.

I den forrygende fart i »arbejde til alle årene« havde ungarbejderne svært ved at se betydningen af arbejderbevægelsen og fagforeningen. Arbejdsløshed, det kommer aldrig igen, mente de.

Oliekrise, konkurs, ledighed, jobskabelse, sultecirkulære, uddannelsesrestriktioner er ord, der nu er på alles læber.

Arbejderbevægelsen: »Æ fagforening« og arbejdsløshedsforsikringen er endnu ikke arbejdsløs.

(Afsnittet bygger væsentligst på egne erindringer og iagttagelser).

